

הרב חיים אבערלאנדער

רב דקהל שארית ישראל ווילעדניק
וראש הכולל אור ישראל

בן הבודק בית אביו שלא בשליחותו אם מברך

חמצו וביתו, והוא אינו יכול למכור חמצו
וביתו של אביו.

ובמושכל ראשון היה נראה, כיון דזכין
לאדם שלא בפניו, וזכיה מטעם שליחות
להרבה פוסקים, א"כ הוי כמו שעשו שליח
להדיא, ויכול לברך. ובפרט לפי"מ שכ'
השו"ע הרב, דהם מחויבים לבדוק משום
ערבות, א"כ מהאי טעמא יכולים ג"כ לברך.

אמנם מצאתי בשו"ת בית מאיר (מכון
ירושלים, סי' י"ח) דכ', דהתורם משלו על של
חבירו שלא מדעתו, וכמו"כ הפודה בן חבירו
שלא מדעתו, אף דמהני משום דזכין לאדם
שלא בפניו, מכל מקום אינו מברך, דאיך יאמר
"וצוננו", כיון שהוא לא נצטוה על זה כלל,
ולא נעשה שליח מאת בעה"ב. והיינו טעמא
דהרמב"ם (פ"ד מה"ת) שכ', דהתורם משלו
על חבירו תרומתו תרומה, הרי דרק בדיעבד
מהני, אבל לכתחילה לא, משום העדר הברכה,
עיי"ש.

וכ"ה בשו"ת דברי יציב (יו"ד סי' ק"צ)
וז"ל, עוד זאת אמינא, דאף דזכיה מטעם
שליחות, מ"מ מעשה המצוה אין לו להזוכה.
דאיך יתכן שהוא ישן על מטתו ואינו יודע
מכלום, ומקיים או ציווי השי"ת וכו'. וכיון
דעסק מצוה ליכא להזוכה, והמזכה אינו
מחויב במצוה זו כלל, ככה"ג ליכא ברכה.
ומש"כ המג"א (סי' תל"ב סק"ו) בשליח

שאלה, מעשה שהיה בזמן שביום י"ג
בניסן הכניסו אותו לבית החולים, ומחמת
גודל חולשתו לא אמר כלום לאשתו מה
לעשות בענין בדיקת וביעור החמץ, ובנו הגר
בעירנו מאנסי שאל למו"ץ מה יעשה, והורה
דהאשה מחויבת לבדוק החמץ [ואינה יכולה
למכור החמץ והבית לנכרי, כיון שאינו שלה].
והיות דלכתחילה אין לאשה להיות שליח
בבדיקת חמץ, ע"כ יבדוק הבן. ואעפ"י שהבן
כבר בדיק ביתו בליל י"ד בברכה, מכל מקום
כיון דמאנסי עד לברוקלין הוא מקום רחוק
ויש הפסק גדול, צריך לברך שוב.

והיות שלדעתי יש לפלפל בפסק זה בשני
ענינים, חדא, אם הבן או אפי' האשה מברכים
כשבדקים חמץ, כיון דהם עושים מצות בעלה
ואביו שלא בשליחותו, שנית אם הבן חייב
לטרוח לבוא מביתו למאנסי לבדוק החמץ, או
שהאשה יכולה לבדוק הבית בעצמה, ואולי
אפי' עדיף שהיא תבדוק, כמו שאבאר.

הבודק בית חבירו שלא בידיעתו אם מברך

הנה יש לדון במי שאינו בביתו בליל י"ד,
וחבירו רוצה לבדוק ביתו שלא בשליחותו,
כעין השאלה דהתחלנו, דהיינו בזמן הגר לבד
ונחלש מאוד והוא בביה"ח בליל י"ד, ובנו
נשוי רוצה² לבדוק ביתו שלא בצויו, אם יכול
לברך, ופשוט דמיירי שיודע שהאב לא מכר

1 ועי' באור ישראל גליון (ג') דהארכתי בענין זה, וביארתי דכיון דהנטיעה היא לצורך בדיקת חמץ, לא מקרי הפסק.
אולם מטעם אחר יש לצדד דצריך לברך עוה"פ כשבדוק בית אביו, עפ"י מהארכתי במק"א, דהא דאמרינן דבברכה אחת
יכול לבדוק כמה בתים, היינו רק כשב' הבתים הם שלו, וע"כ מקרי חד מצוה, וע"כ אין ההליכה הפסק. משא"כ כשבדוק
ביתו ואח"כ בודק בית חבירו, שפיר צריך לברך שוב, דכיון דהן ב' מצוות, שפיר הוי ההליכה הפסק, ואכמ"ל.

2 ולפי"מ שכ' בשו"ע הרב (תל"ו ג'), יש עליו חיוב מטעם ערבות. ומש"כ הרב שם וז"ל, "חייבין הנשארים בביתו"
לפטרו מחיובו, שכל ישראל ערבים זה בזה עכ"ל, הוא לאו דווקא, רק כ"ה אורחא דמילתא שהם יכולים לבדוק, משא"כ
שאר בני"א, ואה"נ דאם אין לו ב"ב, כל מי שיש היכולת בידו, מחויב לבדוק מדין ערבות.

צריכים לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו].
ואף שהבעל הבית נפטר בברכה אחת לכל
החדרים, מכל מקום הן צריכים לברך על
מצות שעושין, שהם חייבים בעשייתם. דמה
לי שחייבים מחמת עצמן, ומה לי שחייבים
מחמת ערבות. שהרי המחויב מחמת ערבות
נקרא מחויב בדבר, א"כ למה לא יברך על
חיוב זה, כמו שמברך המחויב מחמת עצמו.
ולהכי אין למחות ולבטל המנהג שנהגו
בהדלקת הנרות, כיון שיש להם על מי
שיסמכו. אבל גבי בדיקת חמץ, שאין שם
מנהג, העתקתי דברי העולת שבת והחק יעקב,
דא"א להשליח לברך, כיון שלא מצינו
לאחרונים שיחלקו עליהם בפירוש, וגם ספק
ברכות להקל, עכתו"ד. א"כ לדבריו שם, היה
שפיר יכול לברך משום ערבות. אולם היות
דמסיים דבהלכות פסח פסק דאין לברך, א"כ
כמו"כ א"א לברך כשלא צווה אותו בעה"ב
לבדוק.

אולם בספר דרך אמונה (פ"ד מהל'
תרומות הל' א' בביה"ל) נוטה, דכשעושה
מצוה מטעם זכיה, שפיר מברך. וראייתו
מדברי הבה"ל (סי' תקכ"ז בד"ה ומצוה),
דנסתפק במי שעושה עירוב תבשילין בשביל
בני עירו, אם יכול לברך, כיון דאינו יודע אם
יצטרכו לזה, הרי דבלא"ה היה מברך. וכמו"כ
מדייק מדברי הרמ"א (יו"ד סי' שכ"ח), שכ'
שמשרתת יכולה להפריש בלי דעת בעה"ב אם
יש חשש שתתקלקל העיסה, ומשמע מדבריו
דמברכת ג"כ מטעם זכיה³. וכתב דתברך רק
על הפרשת חלה, ולא וצונו להפריש. דכיון
דאינה מצווה כלל להפריש, ועושה רק משום
זכיה, האיך תברך וצונו, עיי"ש.

ולמעשה נראה, דהיות דסתימת האחרונים
הנ"ל דא"א לברך, אף דבררך אמונה נוטה
דיכול לברך, ספק ברכות להקל ואין לברך⁴.

הבודק חמץ בשביל חברו, שהשליח מברך,
התם עכ"פ הוא שליח ובעה"ב צוהו לעשות,
אך הבו דלא להוסיף עלה, שגם שלא מדעתו
יברך, עיי"ש.

וכ"מ בשו"ת מנחת שלמה תנינא (ב - ג
סימן נ"ח) וז"ל, והנה כתב המג"א (תל"ב ר'),
שאם הבעה"ב אינו בודק, רק מצוה לאחר
לבדוק, אותו אחר מברך. ובמשנ"ב שם סק"י
כתב הטעם, דהוי כשלוחו גם לענין הברכה,
עיי"ש. וצ"ע דמה שייך שליחות על הברכה.
ומ"מ נראה דמטעם שליחות הוא, דבאמת
צ"ע איך מברך השליח וצונו על ביעור חמץ
או לקבוע מזוזה, הרי אין זה בית שלו ואינו
מצווה כלל. וכבר הקשה כן המג"א בהלכות
פסח שם. ולמדתי מדבריו שם, דכמ"ש הר"ן
בראש השנה כ"ט ע"א, דלפיכך אף מי שכבר
יצא מוציא, מפני שהוא ערב, וחשיב כאילו
הוא עצמו עושה עתה מצוה, דכיון שלא יצא
חבירו, כמו שלא יצא הוא דמי, וא"כ כיון
שבעה"ב צריך לבדוק חמץ, כל שאינו בודק,
הרי כל אחד ערב עבורו. אלא שלא תקנו
חכמים ברכה, אא"כ השליח עושה ממש את
המצוה בעבורו, דהיינו שעשאו שליח וחשיב
כמותו ממש, וגם מברך מדין ערבות, לפי
שצריך לקיים את המצוה בהידור גם עם
ברכה, שהרי אסור לכתחילה לעשות מצוה
בלא ברכה. "אבל כשלא עשאו שליח, אלא
בודק בעצמו, אף שיש לו רשות לעשות כן
מדין ערבות ולהציל את חברו מעבירה, אבל
אין זה חשוב שחבירו קיים המצוה, ולפיכך
אינו רשאי לברך" עכ"ל עיי"ש.

אמנם בשו"ע הרב (סי' רס"ג קונט"א ס"ק
ה'), כתב, דאפי' אם כבר בירך בעה"ב, יכול
השליח שפיר לברך, ודלא כמו שפסק בסי'
תל"ב. ובטעם הדבר כ' וז"ל, משום דהם
מצווים במצוה זו מדין ערבות [לכך הם

3 אולם אם אמרינן דהטעם דמותרת להפריש הוא משום דכיון דהיא רגילה להפריש, הוי כמו שנתן לה בעה"ב רשות
על זה, אין ראייה.

4 וכן יוצא מדברי הג' מנחת פיתים שהעתקתי לשונו לקמן.

אם יש חיוב בדיקה מחמץ שאינו שלו המונח ברשותו

רק אחר פסח, מחויב לבטל, זוכה בחמץ,
עיי"ש.

עוד נבאר מה הדין בכה"ג שב"ב בודקים הבית, אם הם יכולים לברך מכת עצמם. ותוכן השאלה, אם יש להם חיוב בדיקה בעצמם, או דהם מחויבים לבדוק רק מטעם ערבות.

ותחילה צריך לבאר אם חל חיוב בדיקה על חמץ שאינו שלו המונח ברשותו, מחשש דיבא לאוכלו. וזה נוגע לשאר בני הבית, דהם לא יעברו על החמץ המונח בבית, דאינו שלהם, ומכל מקום אולי מחויבים לבדוק, מחשש דיבאו לאכלו,

אמנם המקור חיים (שם ג') האריך לברר, דהשוכר אינו זוכה בחמץ, וכמו דנראה מפשטות הגמ' שעל המשכיר לבדוק, דחמירא דידה הוא, וטעם הדבר, דחצירו של השוכר אינה קונה לו שלא מדעתו. והטעם דצריך לבטל הוא, דחיישינן דימצא גלוסקא יפה ודעתיה עלויה, ואז יזכה לו חצירו, עיי"ש. ועי' בשבילי דוד (שם ובחור"מ סי' שי"ג) דנתקשה על המקו"ח, ומבאר דשפיר קונה השוכר את החמץ.

ומצינו בזה מחלוקת הפוסקים. הר"ן בריש פסחים, בסוגיא דהמשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ומצאו דאינו בדוק, אי הוי כמקח טעות, כתב, ואעפ"י שכבר מבואר לעיל דעל המשכיר לבדוק, דחמירא דידה הוא, כאן מיירי שהמשכיר אומר שאינו רוצה לבדוק או שאינו בעיר, דאז מחויב השוכר לבער החמץ, כמו דאמרינן לקמן, וחמצו של נכרי עושה לו מחיצה גבוה י', עיי"ש. הרי דסובר דאעפ"י דחיוב הבדיקה הוא על המשכיר, מ"מ אם אינו בודק, מחויב השוכר לבדוק ולבערו, מחשש שמא יבוא לאכלו, כמו בחמצו של נכרי דעושה מחיצה,

ונראה דהר"ן סובר כשיטת המקור חיים, ולכן הוצרך הר"ן לחדש, דאעפ"י דאין החמץ של השוכר, מכל מקום מחויב לבדוק מחשש דיבא לאוכלו. משא"כ להשו"ע הרב והמשנ"ב שסוברים שהשוכר קנה החמץ, מחויב השוכר לבדוק. דהחמץ שלו, אבל היכא דאין החמץ שלו, י"ל דאינו מחויב לבדוק. ואעפ"י דחמצו של נכרי עושה לו מחיצה, היינו דווקא כשיודע שיש לו חמץ, מחויב לעשות לו מחיצה או לבערו מחשש דיבא לאוכלו. משא"כ לבדוק בשביל זה, אינו מחויב⁶, דהוי כעין ס"ס, שמא אין כאן חמץ, ואם יש כאן חמץ, שמא יבאו לאוכלו, וכ"כ הפנ"י בהדיא בריש פסחים, עיי"ש.

ונראה דדברי הר"ן אינם לכו"ע, דהמג"א (סי' תל"ז ס"ק ג') כתב, דמחויב השוכר לבטל, דמסתמא הפקירו המשכיר כשיצא מהבית. וכוונתו נראה, דאז זוכה השוכר בהחמץ, ולכן מחויב לבטל, וכ"ה בפרמ"ג שם⁵, ובמשנ"ב (ס"ק ו'), ובשו"ע הרב (סעי' א'), וכ' דאפי' אם אין השוכר נכנס לדור שם

ובמשנה ברורה (תל"ה ג') כתב, מי שלא בדק קודם זמן איסורו ומת, אם כוונת היורשים לזכות בהחמץ, וחצרים קונה להם, פשיטא דעברו בכל יראה, וצריכינן מדינא ל"בדוק ולבערו". ואם לא עשו כן ועבר הפסח, אסור כדין חמץ שעבר עליו הפסח. אך אם לא כוונתו

5 וכ' ולא אמרינן, איסורא לא ניחא ליה ליכני, כיון דהוא קודם זמן האיסור עיי"ש,

6 ואעפ"י דאחר דכבר ביטל החמץ, אינו עובר עליו בב"י, ומחויב לבערו רק מחשש דיבאו לאוכלו, ועכ"ז אם לא בדק החמץ קודם הביטול, מחויב לבדוק אח"כ, כבר כ' הרב (סי' תמ"ו קונט"א א'), דשם אמרו חז"ל דהביטול אינו מועיל מחשש דיבאו לאוכלו, וע"כ עובר עי"ז בב"י מדרבנן. אולם החו"א (או"ח סי' קט"ז ס"ק י"ח) כתב דז"ל, נראה דלענין חיוב מחיצה שתיקנו חז"ל, אין חילוק בין פירוויין לגלוסקא יפה, הלכך חייבים לבדוק הספרים משום חשש פירוויין, אף שאין בהם כזית עכ"ל, הרי דסובר כהר"ן, דיש חיוב בדיקה מכת החשש דיבאו לאוכלו, כמו חיוב מחיצה. אולם אין זו ראייה גמורה, דשם עכ"פ החמץ הוא שלו, וכשהוא כזית עובר בב"י, והחמירו אפי' בפחות מזזית, מחשש דיבאו לאוכלו, ע"כ דומה כמו חמץ לאחר הביטול, דמחויב לבדוק בשבילו, ודוק.

מזהיר לשמשים שיברכו בביתם ויכוונו לצאת גם בדיקת בביהכנ"ס, עיי"ש.

ובתהלה לדרוד ח"ג סי' ט"ו ג"כ נתקשה בזה, וכ' דלפי"מ שכ' השו"ע הרב (סי' תמ"ו קונט"א א' ובסי' תל"ה סעי' ד'), דכל היכא דחיוב הביעור הוא מטעם דשמא יבוא לאכול, אינו מברך, א"כ בביכנ"ס דחיוב הבדיקה הוא מחשש דיבאו לאכול, דהא אין החמץ שלהם, איך יכול לברך על בדיקה זו, וע"כ מחדש לפימש"כ המג"א בסי' קנ"ד, דכשמצא דבר בחצר הביהמדר, הרי הוא שלו, דאין יד להקדש, א"כ החמץ שמוצא הבודק הוי שלו ויכול לבטלו, ורק החמץ שאינו מוצא בבדיקה, בזה כ' הפוסקים שאינו יכול לבטל. ולפי"ז מש"כ השו"ע הרב דיכול לברך, כוונתו דאם דעתו של הבודק לזכות בחמץ שמוצא בבדיקה, אז מחויב לברך, משא"כ אם אין דעתו לזכות, אינו יכול לברך. וזה מדויק בלשונו של הרב שכ', ויכול לברך, ולא כ' דמחויב לברך, דאה"נ דאינו מחויב לברך, עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דבר"ן מבואר בהדיא, דיש חיוב בדיקה מחמץ שאינו שלו שאינו עובר עליו בכ"י, מחשש דיבא לאכול, וכן יוצא לפי דברי המקו"ח, ובפשטות לדבריהם מחויב לברך בכה"ג, וכ"נ מהא דמברכים על בדיקת ביהכנ"ס. אולם מדברי הרבה אחרונים נראה, דאין בכה"ג חיוב בדיקה, ועכ"פ אינו מברך על הבדיקה. ואפי' כשמבער החמץ אינו מברך, דאין כאן חיוב ביעור, אלא רק חיוב מחיצה שלא יבוא לאכול, ועל זה אינו מברך. ונפק"מ מכל זה לגבי חיוב בדיקה של שאר בני הבית, וכדלקמן.

שאר בני הבית, אם מחויבים לבדוק

המחבר (באו"ח סי' תל"ב סעי' ב') כתב, אם בעה"ב רוצה, יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך, ויתפזרו לבדוק איש במקומו על סמך ברכה שבירך בעה"ב. וכ' המג"א שם וז"ל, ומשמע דאם בעה"ב אינו

לזכות, א"צ לבער [אם לא שמשתמשין שם באותו חדר, דאז בכל גווני צריכין "לבער", משום דלמא אתי למיכל מיניה], דאין אדם מוריש איסורא לבריה, ויש חולקין וסוברין דבכל גווני מחוייבין היורשין "לבדוק ולבער", עכ"ל. הרי בהדיא דאעפ"י דהחמץ לאו ידידה, אם משתמש שם בפסח, מחויב לבדוק מחשש דיבא לאכול. ונראה דהמדויק בלישנא דהמשנ"ב יראה, דבאופן דהיורשים זכו בחמץ כתב דמחויב לבדוק ולבער, משא"כ בהמשך דבריו כשעוסק בבדיקה מחשש דיבא לאכול, כתב רק מחויב לבער. וזה כדברינו הנ"ל, דאם אין החמץ שלו, מחויב רק לבער, אבל אינו מחויב לבדוק בגלל זה. ועי' בחו"י (שם ב'), דאינו מברך על ביעור החמץ, דכיון דאין החמץ שלו, אין לו חיוב ביעור אלא רק חיוב מחיצה, וע"ז אין לברך, עיי"ש.

אם צריכים לברך על בדיקת ביהכנ"ס

אולם מצינו בשו"ע (סי' תל"ג סעי' י'), ביהכנ"ס וביהמדר צריכים בדיקה, מפני שהתינוקות מכניסים שם חמץ. וכ' הפר"ח דמכל מקום א"צ לבטל אחר הבדיקה, לפי שאינם יכולים לבטל חמץ שאינו שלהם. וכתב השו"ע הרב דיכול דיכול לברך על בדיקה זו, וכ"ה במשנ"ב (ס"ק י'). הרי לכאורה דאעפ"י דאין החמץ שלהם, מחויבים לבדוק בברכה, מחשש דיבאו לאכול.

ובערוך השלחן (שם סעי' י"ב) נחית לזה, וכתב וז"ל, ונלע"ד דלהתוס' שכתבו דלכן הצריכו בדיקה, כדי שלא יעבור בכל יראה, א"צ ברכה לבדיקת בית הכנסת ובית המדרש, שהרי אין להם בעלים מיוחדים מי שיעבור בכל יראה, והוי לעניין זה כבית של הפקר וכו', ולכן נ"ל שהשמש לא יברך, אלא בודק בלא ברכה, עיי"ש. גם בדעת שם האריך בזה, דליכא בביכנ"ס איסור ב"י, וכתב וז"ל, צ"ל דמחויב לבדוק, שמא ימצא מי שהוא את החמץ ויבא לאכול, וא"כ צ"ע אם יש לברך. ומסיים, ועכ"פ לעינן הברכה צ"ע כנ"ל, ואני

דקודם ל' יום שא"צ לבדוק, היינו כשאין דעתו לחזור בתוך הפסח וכו'. אבל אם דעתו לחזור בתוך הפסח, צריך לבדוק אפילו מראש השנה. ואם שכח ולא בדק, יבטל כשיגיע הפסח. וכ' הרמ"א, גם אשתו תבדוק ותבטל בביתו, דילמא ישכח לבטל במקום שהוא (כל בו). וכ' המג"א (שם י"ד) וז"ל, וא"ת דהא בריש סימן זה כתב, ואין מניח בביתו מי שיבדוק, א"כ האיך כ' כאן שאשתו תבדוק. וי"ל דאע"פ שמניח אשתו בביתו, צריך לבדוק קודם שיצא, דלכתחלה אין לסמוך על הנשים, כמ"ש סס"י תל"ד (ב"ח). ול"נ דבעי' שיצוה וימנה אחד שיבדוק, והכא מיירי שלא צוה לאשתו, ואשמעינן דמ"מ תעשה כן, עיי"ש.

ובחק יעקב (שם י"ד) כתב וז"ל, ולעני"ד נראה פשוט, דאם מניח בביתו אשתו ובניו, פשיטא שלא שייך כלל דין זה, דהלא המה יחזרו ויכניסו שם חמץ, ויצטרכו בדיקה לעצמם, ומה לו ולבדיקתו עכשיו. אלא מה שדקדקו הפוסקים וכתבו שאינו מניח בביתו, כלומר בביתו המיוחד לעצמו אינו מניח שם מי שיבדוק. אבל בודאי מיירי אף שמניח בעירו אשתו ובני ביתו רבים שמתמשין בחדריהם בפני עצמן, אפילו הכי צריך לבדוק חדרו קודם שיצא, כיון שאינו מניח שם אדם שיבדוק, ועל זה שפיר כתב הרב, ואם שכח ולא בדק, מחויבת אשתו לבדוק גם חדרו וביתו, עכ"ל.

והנה יש לדון בכוונת הח"י הנ"ל, דכבר כתבתי לעיל, דאין שאר בני הבית מחויבים בבדיקה בעצמם, כיון דאין החמץ שלהם, וא"כ הא דאמרינן דכשאין הבעל בביתו, מחויבים הם לבדוק, הוא רק מטעם ערבות. אולם יש לדון, דאולי זה דווקא בביתו המיוחד לעצמו, משא"כ בבית שהם משתמשים שם כשבעה"ב אינו בבית, והם הכניסו שם חמץ, דילמא יש להם בעצמם חיוב בדיקה, וכלשון

בדק, רק מצוה לאחר לבדוק, אותו אחר מברך. וצ"ע האיך יברך, הא אין המצוה מוטלת עליו לבדוק וכו'. וצ"ל דמ"מ מצוה קעביר, דומיא דמילה שמצוה על אבי הבן, ומ"מ אם אחר מל, אותו אחר מברך וכו', עכ"ל. א"כ נראה מדברי המג"א, דחיוב בדיקה הוא רק על הבעה"ב, ולא על בני ביתו.

וכ"ה בשלחן ערוך הרב (שם סעי' ח') וז"ל, חובת הבדיקה היא על בעה"ב, אבל בני ביתו האוכלים משלו, "אין חיוב הבדיקה חל עליהם כלל, כיון שאין החמץ שלהם", אבל אם בעה"ב רוצה לעשות בני ביתו שלוחים לדבר מצוה שיבדקו הם, הרשות בידו, ויברכו הם ברכת על ביעור חמץ, עכ"ל, הרי דסובר דחיוב הבדיקה הוא רק על בעל החמץ, ובני ביתו אעפ"י דיש להם זכות אכילה בחמץ, מכל מקום אין החמץ שלהם, וא"צ בדיקה.

ולכאורה יש לדון, דבשלמא להסוברים דכשאין החמץ שלו, אין עליו חיוב בדיקה, מובן למה אין בני ביתו מחויבים בבדיקה. משא"כ להר"ן ודעמיה הסוברים דשפיר יש עליו חיוב בדיקה, מטעם דשמא יבא לאוכלו, למה אין בני ביתו מחויבים בבדיקה.

וע"כ נראה, דאפי' לשיטת הר"ן, רק מי שיש לו עכ"פ בעלות על המקום ועכ"פ קנין שכירות, או בבהיכנסו דשייך להקדש ומקרי חצר של שותפים⁷, מחויב לבדוק אעפ"י דאין החמץ שלו. משא"כ אשתו ובני ביתו של אדם, כיון דאין הבית שלהם, והם רק גרים שם, בזה לא מצינו חיוב בדיקה מחשש דשמא יבאו לאוכלו. ותו אפ"ל, דאפי' אם יש שם חמץ ידוע, אינם מחויבים לעשות מחיצה, רק מדין ערבות, וצ"ע.

כשבעה"ב אינו בבית, ובני ביתו הכניסו שם חמץ, אם יש להם חיוב בדיקה
כתב המחבר (סי' תל"ו סעי' ב'), וי"א

7 עי' בקצות החושן (ר' א'), דמביא בשם הריב"ש, שכל אחד יש ד' אמות בביהכנ"ס, ומבאר הקצות דמקרי חצר של שותפין.

כבר כ' ע"ז המג"א (ס'ק י'), דביטול אשתו לא מהני כ"כ, משום דאינו שלה, עיי"ש, וכ"ה הלשון בשו"ע הרב. אלא דדבריו צ"ע, כמו שהק' בבגדי ישע (שם), מה כוונת המג"א דאינו מהני 'כל כך', אם מהני מהני, ואם לאו לא מהני כלל, ואין ביטול לחצאין. וכבר כ' במשנ"ב בבה"ל, דהיות דהאחרונים נתקשו בביטול אשה שלא בשליחות בעה"ב, ע"כ אין לסמוך על ביטול זה אלא בשעת הדחק.

ובבגדי ישע כ', דכיון שהיא או אחד מבני ביתו יכולים ליתן מתנה מועטת בלי רשות בעה"ב, א"כ היות שמבטל חמץ מחשש איזה חמץ שנשאר בביתו, הא חמץ זה הוא דבר קטן ואינו חשוב, דחמץ חשוב מוכרים לנכרי, א"כ כמו שיכול ליתן אותו דבר קטן לאחרים, שנחשב כמו שנתן להם רשות לזה, כמו"כ יכול לבטלו ולהפקירו, עיי"ש, וכ"ה בשעת בשם המחז"ב בשם הרמ"ע מפאנו, עיי"ש. ובמור וקציעה כ' וז"ל, דאשה בנכסי בעלה הוי כמו שותף, שסתם בנ"א מתרצה במעשה אשתו בכיוצא מזה, והרי אמרו (סי' שס"ז א'), אשתו של אדם מערכת עליו שלא מדעתו וכו', מש"ה אפי' בלא רשות עדיפה משליח ברשות, עכ"ל, וכ"ה בהגהות הגר"א. ובחיי"א (ק"ט סי' כ"ה) כ' דלכך מהני ביטול אשתו, דמסתמא היא כשליחו בכל נכסיו במה שהוא לזכותו, עיי"ש.

והנה בדברי הבגדי ישע מבואר, דמהני ג"כ ביטול שאר ב"ב, וכ"ה בשעת ובה"ח (ק"ז ד'). אמנם לדברי המור וקציעה נראה, דרק אשתו יכולה לבטל, דנחשבת קצת כשותף, משא"כ שאר בני ביתו. דהא שם בעירובין קיימא לן דרק אשתו יכולה לבטל בע"כ דבעה"ב, משא"כ ב"ב יכולים לערב רק כשרגיל לערב, דמסתמא ניחא ליה, ובזה דינם כמו שאר בני החצר, וכמבואר בבה"ל שם בד"ה אבל, וכ"ה לפי הגר"א והחיי"א. גם בבה"ל כתב דאשתו כגופו וכמו שנתן לה רשות דמי, א"כ נראה דרק אשתו מהני, וכ' דיכולה ג"כ לעשות שליח על זה, עיי"ש.

הח"י - ויצטרכו בדיקה לעצמם, דהיינו דיש להם חיוב לעצמם, או דגם אז פטורים הם מבדיקה, כיון דהחמץ שהם אוכלים וגם המקום הם של בעה"ב, וכוונת הח"י היא, דהיות שא"א לבדוק מקום זה קודם יציאת בעה"ב מביתו, ונמצא דהם גרמו דמקום זה אינו נבדק, מש"ה הם מחויבים לבדוק בעצמם, אבל מכל מקום אין זה חיוב עצמי שלהם, אלא רק חיוב דבעה"ב.

ובשו"ע הרב (שם ג') כתב וז"ל, ואם שכח ויצא מביתו ולא צוה לאחד מהם שיבדוק, אף על פי כן חייבים הם לבדוק "אפילו אותן חדרים שלא הכניסו בהם חמץ אחר יציאת בעה"ב מביתו, ואפילו אותן החדרים שהם לא יכנסו בהם בפסח כלל ולא יבואו לאכול מהחמץ שבתוכם". דכיון שבעה"ב נתחייב בבדיקת כל החדרים הצריכין בדיקה, חייבין הנשואים בביתו לפוטרו מחיובו, שכל ישראל ערבים זה בזה, עכ"ל.

הרי דשו"ע הרב כתב, דהם מחויבים לבדוק מטעם ערבות, וכתב - אפי' החדרים שלא הכניסו בהם חמץ וכו', וכמו"כ הם לא יכנסו שם בפסח. וא"כ יש לדון אם כוונתו, דאם הכניסו חמץ לחדרים, יש להם חיוב עצמי, או דגם אז מחויבים הם רק מטעם ערבות. ומסתבר דהיות דלא כ' דאז יש להם חיוב עצמי, דבכל אופן מחויבים רק מטעם ערבות, וצ"ע.

אשה או אחד מבני הבית הבודקים בשביל בעל הבית, אם יכולים לברך

עוד יש לדון, כשאין הבעל בביתו ואשתו ובניו בודקים החמץ, אם הם יכולים לברך, ואבאר.

דהנה המחבר (תל"ד ד') כ', דאם אין האישה בביתו, יבטל במקום שהוא, ומכל מקופ גם אשתו תבטל. ונתקשו האחרונים, דהא קיימא לן דא"א לבטל עבור בעל החמץ, בלי שימנה שליח בהדיא ע"ז, וא"כ איך יכולה לבטל, הא לא היה מינוי שליחות ע"ז. ובאמת

בשליחותו, אעפ"י דיש עליו חיוב ערבות, אינו מברך, ואשתו וב"ב של אדם אין להם חיוב בדיקה, אלא מטעם ערבות, וא"כ כשהם בודקים את החמץ של אביהם, א"א להם לברך. ולא מבעי בנדון השאלה, דלא מיירי כשהכניסה האשה שום חמץ אחר שבעה"ב יצא מן הבית, אלא אפי' אם האשה הכניסה והשתמשה בחמץ כשהבעל לא היה בהבית, מכל מקום אם היא קנתה את החמץ ממעות שלו, ע"כ החמץ הוא שלו, ואינה יכול לברך. אולם המנחת פיתים סובר דבכה"ג שפיר מברך, וצ"ע.

סיכום העולה מהנ"ל

מי שמאיזה אונס אינו בביתו בליל י"ד, כגון זקן הגר לבד ונחלש מאוד והוא בביה"ח בליל י"ד, ולא צוה לבניו מה לעשות לגבי בדיקת חמץ, מחויבים בניו לבדוק חמץ בשבילו, מטעם ערבות, אולם אינם יכולים לברך, דהעושה מצוה לחבירו שלא בשליחותו, אינו מברך.

יש מחלוקת הפוסקים אם יש חיוב בדיקה על חמץ שאינו שלו ואינו עובר עליו בב"י, מחשש דיבא לאוכלו, דמדברי הר"ן מבורר דשפיר מחויב, וכן יוצא לפי דברי המקור"ח, ובפשטות לדבריהם מחויב לברך בכה"ג, אולם מדברי הרבה אחרונים נראה, דאין בכה"ג חיוב בדיקה, ועכ"פ אינו מברך על הבדיקה, ואפי' כשמבער החמץ אינו מברך, דאין כאן חיוב ביעור אלא חיוב מחיצה שלא יבוא לאוכלו, ועל זה אינו מברך.

ונפק"מ מכל זה לגבי חיוב בדיקה שיש לשאר בני הבית, כיון דאין החמץ שלהם, וכתבנו דלכו"ע אינם מחויבים בבדיקה, כיון דאין הבית שלהם, והם רק גרים שם. ולפי"ז כשאין בעה"ב בביתו, מחויבים בני ביתו לבדוק החמץ רק מטעם ערבות, אבל להם

מעתה יש לדון, דאם אמרינן לגבי ביטול חמץ נחשבים כשלוחו של בעה"ב, א"כ אולי ג"כ לגבי בדיקת חמץ נחשבים כשלוחו, ויכולים לבדוק חמץ בברכה. והנה לדברי החי"א, דנחשב כשלוחו בנכסיו כל שהוא לזכותו, א"כ גם לגבי בדיקת חמץ נחשב כשלוחו. משא"כ לדברי הבגדי ישע, שהוא משום דיש להם זכות לגבי דבר קטן, א"כ אינם מבטלים מדין שליחות, אלא דיש להם זכות עצמית לגבי דברים קטנים⁸, א"כ לגבי בדיקת וביעור חמץ דאינו בשביל דברים קטנים, א"א להם לבדוק בברכה.

ולמעשה נראה, דהיות דהמשנ"ב כ' דיש לסמוך על ביטול אשתו רק בשעת הדחק, והמג"א והשו"ע כ' דאינו מועיל ביטול אשתו כל כך, ע"כ אם אין האיש בביתו ולא צוה לאשתו שתבדוק, אז מחויבת לבדוק רק מטעם ערבות, ואינה יכולה לברך. ואע"פ שהשתמשו שם בני הבית בחמץ אחר יציאת בעה"ב, מכל מקום אם קנו אותו ממעות הבעה"ב, אעפ"י שכ' לעיל דיש איזה משמעות בח"י דיש להם חיוב עצמי, מכל מקום אינו מוכרח, וספק ברכות להקל.

ומצאתי בהג' מנחת פיתים (סי' תל"ו) שכתב וז"ל, לפימש"כ החק יעקב כאן ס"ק י"ד, הטעם דהיא בעצמה מחויבת בבדיקה, כיון דדרה שם והכניסה חמץ, נראה דיש לה לברך על בדיקת חמץ, עכ"ל. הרי דג"כ נחית דאשה הבודקת רק בשביל ערבות, אינה יכולה לברך, אולם הבין בדברי הח"י, דאם היא הכניסה שם חמץ, יש לה חיוב בדיקה עצמי, ואז שפיר תברך. וכבר כ' לעיל, דיש לדון בדברי הח"י, וע"כ טוב שלא תברך גם בכה"ג, וצ"ע.

היוצא לנו מכל זה, לגבי השאלה בראש דברינו, דהבודק בשביל חבירו שלא

8 ואפי' לפי"מ שכ' בזמנינו כשטר תנאים - וישלטון בנכסיהון שוה בשוה, מכל מקום לא מקרי שותף בנכסי בעלה, ואין לה רשות רק לגבי דברים קטנים, וכמבואר בשו"ת אה"ע (סי' ק"ט), ובשו"ת טוב טעם ודעת (ח"ג סי' קפ"א), ובשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' מה), מצוין בשו"ת ויברך דוד (ח"ב סי' קכ"ז), עיי"ש.

שום חיוב בדיקה עצמי, ולכן אין מברכין על בדיקה זו.

אעפ"י דיש הסוברים דיכולה אשה [ולאיזה פוסקים אפי' שאר בני הבית] לבטל חמצו של בעה"ב שלא בשליחותו, דיש לאשה זכות לכך בנכסי בעלה ונחשבת קצת לשליח, מכל מקום לגבי בדיקת חמץ אינה נחשבת כשליח, ואינה יכולה לברך על הבדיקה כשלא עשאה שליח לזה בהדיא.

ואמנם יש משמעות בחק יעקב, דכשבני הבית משתמשים בבית כשבעה"ב אינו בבית והכניסו שם חמץ, יש להם חיוב עצמי לבדוק, ולפי"ז לכאורה בכה"ג מחויבים הם ג"כ לברך, וכ"פ בהגהות מנחת פיתים, אולם כתבנו, דיש לדון בכוונת החק יעקב, דמסתבר דכיון דהחמץ דהם אוכלים וגם המקום הוא שלו, אין להם חיוב בדיקה, וספק ברכות להקל.

מעלת חג השבועות על כל הימים טובים

הנראה לרמז בזה, גודל מעלת קבלת התורה ביום חג השבועות אשר בו מגיע לכל השלימות מכל התרי"ג מצות. משל למה הדבר דומה ע"פ הנראה מחכמי הרופאים שיצוה לבשל לחולאים רוטב מכל מיני בשר אשר עולה לסך עצום, ומחמת כח השמנונית מכל מיני בשר עולה לתרופה לחזק כוחות כל הגוף. כן נוכל להבין גודל מעלות יום זהו זמן מתן תורתנו, כי בכל המועדים שיש בהם מצות פרטיות: מצה ולולב וכדומה, אנו מברכין על כל מצוה ומצוה הברכה הראויה לה – על נטילת לולב או על אכילת מצה וכדומה, וזמנו של מצוה זו איננו בזמנו של זו, וכל דבר ודבר בעתו מה טוב. לא כן בחג הזה בקבלת התורה הנה נכללים בו כל התרי"ג מצות ביחד, טועמיה חיים זכו לא תחסר כל בה. (תפארת שלמה)

"מאכלי חלב" – לרמז על פרנסה בלא יגיעה

איתא ברמ"א (או"ח סי' תצ"ד ס"ג): "ונוהגין לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות". יש לדקדק מדוע מאכלי חלב ולא חלב בלבד – לרמז על "דבש וחלב תחת לשונך" (שיה"ש ד, יא) כפי שכתבו בזה הטעם (כל-בו סי' נב, ועוד). אמנם ידוע אשר בשעת חטא הקדמוני נתקלל האדם בל"ט קללות, ולכן צריך ל"ט מלאכות כי אין לך שום מאכל בעולם שלא יצטרך בו איזה ענין של מלאכה, כי אפילו דבר שגדל מעצמו, בלי שום נטיעה, מ"מ צריך תלישה. ואפילו ביצה שנולדה מעצמה יש בה ענין מוקצה בשבת הנוגע ג"כ באיסור מלאכה. משא"כ החלב, אין בו שום איסור מלאכה ומותר לכתחילה לחלוב בשבת וי"ט לתוך מאכל [ורק כשחולב שלא לתוך מאכל יש בזה איסור מפרק]. והנה, בשעת קבלת התורה פסקה זוהמתן, ולולא שחטאו אחריו בחטא העגל היו נפטרים מכל הל"ט קללות. וזהו שאמר: "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן" – כי המן היה ג"כ בלי שום מלאכת אדם. ועל כן לרמז זה אוכלין מאכלי חלב דייקא – "שנזכה ע"י התורה להשפיע פרנסה בלי עמל ויגיעה ללא צורך עשיית מלאכה". (אמרי נועם)